

UOT: 5603.01

Səyyad MƏCİDOV

Ədliyyə Akademiyasının baş müəllimi,
hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
e-mail: sayyad.macid@mail.ru
Mob tel:0557960837

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ BEYNƏLXALQ CİNAYƏTKARLIQLA MÜBARİZƏ MƏSƏLƏLƏRİ (Ermənistanın beynəlxalq cinayətləri kontekstində)

Açar sözlər: Heydər Əliyev, beynəlxalq cinayətlər, 44 günlük müharibə, təcavüz, Ermənistanın hərbi təcavüzü

Keywords: Heydar Aliyev, international crimes, 44-day war, aggression, military aggression of Armenia

Ключевые слова: Гейдар Алиев, международные преступления, 44-дневная война, агрессия, военная агрессия Армении.

Beynəlxalq cinayətlərlə mübarizə məsələsi zaman-zaman həm milli hüququn, həm də beynəlxalq hüququn müzakirə mövzusu olmuş və bununla bağlı elmi-praktiki tendensiyalar hər zaman aktual olmuşdur. Beynəlxalq cinayətlərlə, o cümlədən Ermənistanın təcavüz cinayəti başda olmaqla, bütün transmilli cinayətləri ilə mübarizə global əhəmiyyətə malik problemlərdən biridir. Ölkəmiz 30 ildən artıqdır ki, Ermənistanın hərbi təcavüzü və digər cinayətləri ilə beynəlxalq və milli müstəvidə mübarizə aparmış və bu gün də ermənilərin bir sıra hüquqazidd əməlləri ilə mübarizəni davam etdirir.

Beynəlxalq cinayətkarlıqla, o cümlədən erməni cinayətləri ilə mübarizədə xalqımızın ümum-millili lideri Heydər Əliyevin xüsusi xidmətləri olmuş, ulu öndərin regionda əmin-amanlığın və ictimai asayişin təmin olunmasında özünəməxsus misilsiz rolu danılmazdır. Ona görə də, bu məqalədə Ermənistanın beynəlxalq cinayətləri kontekstində Heydər Əliyev və beynəlxalq cinayət-

karlıqla mübarizə məsələlərinin bəzi mühüm məqamlarına diqqət yetirilməsini vacib hesab edirik. Eyni zamanda, xüsusi qeyd olunmalıdır ki, 2023-cü il ölkəmizdə “Heydər Əliyev İli” olduğu üçün bununla bağlı müvafiq Tədbirlər Planında Heydər Əliyev irsinə həsr olunmuş əsərlərin dərc olunması nəzərdə tutulduğundan bu mövzunun araşdırılması daha da zəruridir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi ilk illərdən Ermənistanın beynəlxalq cinayətləri, o cümlədən soyqırımı, müharibə cinayətləri, hərbi təcavüzü ilə mübarizə strategiyası özünəməxsus elmi və praktiki əhəmiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Məhz bu uzunmüddətli strategiyanın nəticəsidir ki, ölkəmiz 2020-ci ildə Heydər Əliyevin siyasi kursunun davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi və qəhrəman Azərbaycan xalqının milisilsiz şücaəti sayəsində 44 günlük Vətən müharibəsində özünümüdafie hüququndan istifadə edərək əks-hücum əməliyyatları keçirməklə Zəfər qazanmış, ərazilərimizi işğaldan azad etmişdir.

Ölkəmizin bu möhtəşəm qalibiyyəti bilavasitə Heydər Əliyev siyasi irsinin təntənəsi idi. Ulu öndərin uzun illər ərzində bu konfliktin həllində əvəzsiz xidmətləri olmuş, məhz onun dövründə dahi liderin qətiyyətli mövqeyi sayəsində ermənilərin beynəlxalq cinayətləri ilə mübarizənin təməli qoyulmuşdur. Həmin dövrdən başlayaraq, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü-

nün nəticələrinin aradan qaldırılması dövlətimizin xarici siyasət kursunun əsas vektorlarından və ölkəmizdə təhlükəsizlik mühitinin qorunmasına təsir edən ən zəruri amillərdən birini təşkil etmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin erməni cinayətləri ilə mübarizədə qətiyyətli və dəyişməz mövqeyini, bu problem üzrə onun siyasi strategiyası və milli məfkurəsini, dahi lider tərəfindən aparılan uzunmüddətli danışıqları nəzərə alaraq, erməni təcavüzü və digər erməni cinayətləri ilə müharibənin nə qədər mühüm və aktual problem olduğunu görmək mümkündür. Tam əminliklə demək olar ki, 44 günlük müharibə Heydər Əliyevin ermənilərə qarşı 44 illik siyasi mübarizəsinin və milli məfkurəsinin məntiqi qələbə sonluğu idi. Heydər Əliyevin 44 günlük müharibənin başlanmasından düz 44 il əvvəl - 1976-cı ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Siyasi Bürosunun üzvlüyünə namizədliyinin irəli sürüldüyü tarixdən başlayaraq və ondan sonrakı bütün dövrlər hər gün ermənilərin siyasi iddialarının sonunun yaxınlaşması demək idi.

Azərbaycanın beynəlxalq hüquqa əsaslanan rəsmi mövqeyinin əsası ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmaqla, onun siyasi irsi və dövlətçilik fəlsəfəsinin mərkəzi xəttini də məhz Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü ilə mübarizə təşkil etmişdir. Bu səbəbdən də, ulu öndər "Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünü misli görünməmiş təcavüz" [4, 85] adlandırmaqla hadisənin mahiyyətini və ictimai təhlükəli cinayət xarakterini olduqca dəqiq və konkret ifadə edərək, Ermənistan tərəfindən edilən hərbi təcavüzü problemlərdən ən böyüyü və ən çətini hesab etmişdir. [3, 171] Bəli, Heydər Əliyev Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünü dünyada heç bir analoqu olmayan, presedent təşkil etməyən cinayət əməli hesab etmişdir. Bu səbəbdən də, təcavüzə qarşı mübarizə və 44 günlük əks-hücum strategiyası da tam fərqli və presedenti olmayan bir hadisə kimi tarixə düşdü. Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünün beynəlxalq hüquqi mahiyyətini ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyev "Ermənistanın Azərbaycana davam edən təcavüzü" termini ilə elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə ifadə edərək, bu cinayəti həmçinin, regionda sülhə və sabitliyə ciddi maneə hesab etmişdir.

[2.] Bu gün Azərbaycan davam edən erməni təcavüzünü və ermənilərin davamlı ərazi iddialarını məhz regionda sülhü və sabitliyi pozan ən mühüm təhlükə hesab etdiyi üçün bu cinayətlə və ermənilərin digər transmilli cinayət əməlləri ilə qlobal mübarizəni və diplomatik savaşı davam etdirir. Dövlətçiliyimizə və ərazi bütövlüyümüze qarşı törədilən silahlı təcavüzlə transmilli mübarizə xalqımızın dahi lideri Heydər Əliyev tərəfindən başlanılmış, bu gərgin iş və hərtərəfli strategiya bu gün dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən güclü siyasi iradə və böyük əzmkarlıqla davam etdirilir.

Dövlətimiz üçün Heydər Əliyevin ən böyük ərməğanı və şah əsəri – 44 günlük müharibənin ən güclü strateji İlham Əliyevdir. Məhz onun qətiyyəti, güclü iradəsi, məğlubedilməzliyi, Heydər Əliyev məktəbindən və siyasi kursundan qaynaqlanan əvəzedilməz liderlik keyfiyyətləri 44 günlük müharibədə ermənilərin əsrlərlə formalaşdığı mifləri darmadağın etdi. Ali Baş Komandan olaraq cənab İlham Əliyev ermənilərin ölkəmizə olan əsassız ərazi iddialarına son qoydu və Azərbaycan türkünə qarşı törədilmiş bütün cinayətlərin qisasını almış oldu, xalqın milli heysiyyətini, şərəf və ləyaqətini özünə qaytarmış oldu. Güclü lider olaraq Azərbaycan Prezidenti regionda və Avrasiya məkanında yeni reallıq yaratdı və öz siyasi bacarığı ilə dünyanı da bu reallığın tələbləri ilə bərişməyə məcbur etdi.

Azərbaycanın suverenliyi, ərazi bütövlüyü və siyasi müstəqilliyinə qarşı müasir dövrdə bir sıra qlobal və regional təhlükələrin mövcudluğuna baxmayaraq, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü dövlətçiliyimizin bu günü və gələcəyi, habelə insan hüquq və azadlıqları üçün real xarici təhdidlərdən biri hesab olunur və məsələyə cinayət hüquqi yanaşma zəruri bir tələb kimi ortaya çıxmışdır.

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin 27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırılması üzrə Milli Fəaliyyət Proqramı"na [1.] müvafiq olaraq Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində qaçqın və məcburi köçkün düşmüş şəxslərin hüquqlarının kütləvi şəkildə po-

zulması, işğal nəticəsində Azərbaycanın təbii, tarixi və mədəni sərvətlərinin dağıdılması faktının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması və onlara dəyərmiş zərərin Ermənistan dövləti tərəfindən ödənilməsi məqsədilə beynəlxalq təşkilatlarda işin davam etdirilməsi üçün təcavüz cinayəti ilə bağlı beynəlxalq hüquqi məsələlərin diqqətdə saxlanması olduqca zəruridir.

Bu gün beynəlxalq aləmdə bütün bəşəriyyət üçün xüsusi təhlükəli hesab olunan əməllərə müxtəlif “arqumentlərlə” sanki bəraət qazandırılır. Təsadüfi deyildir ki, ABŞ-ın Nürnberq Tribunalında baş prokuroru olmuş R. Cekson özünün Dövlət Departamentinə hesabatında yazırdı: “Nə siyasi, nə də iqtisadi situasiya təcavüz cinayətinə bəraət qazandıra bilməz”. [16.] Lakin, təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, müasir dünya hələ də təcavüz və digər cinayətlərdən siyasi alət və təzyiqli vasitəsi kimi istifadə etməkdən çəkinmir və bu cinayətə münasibətdə hələ də universal əsasda hər hansı bir dövlət və ya fərd mühakimə edilməmişdir.

Qarabağda və ətraf rayonlarda 1988-ci ildən başlayaraq, beynəlxalq sülh və təhlükəsizlik ciddi şəkildə təhlükəyə məruz qaldığından Cənubi Qafqaz dünyanın ən gərgin münaqişə zonalarından birinə çevrilmişdi. Nəticədə bütövlükdə Transxəzərin hərbi-siyasi təhlükəsizliyi və onun karbohidrogen ehtiyatlarının iqtisadi cəhətdən təhlükəsizliyi təhdid altında qalırdı. Ermənilərin ölkəmizə qarşı əsassız ərazi iddiaları, Qərbi Azərbaycan torpaqları olan indiki Ermənistan ərazisindən qaçqın düşən şəxslər, Qarabağa və ətraf rayonlara bu ölkənin silahlı təcavüzü nəticəsində məcburi köçkün düşən azərbaycanlıların hüquqları ilə bağlı problemlər təcavüzlə əlaqədar meydana gələn və beynəlxalq hüququn bilavasitə tənzimləmə obyektinə daxil olan məsələlərdəndir. Bu mənada prof. R. F. Məmmədov Ermənistanın Azərbaycana təcavüzünün beynəlxalq hüquqi mahiyyəti ilə bağlı haqlı olaraq qeyd edir ki, “tarixi qonşular arasında müharibə və münaqişəyə son qoymağa məhz beynəlxalq hüquq qadirdir”. [13, 9]

Ulu öndər Heydər Əliyevin sovet hakimiyyət orqanlarında olmamasından istifadə edən ermənilər qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nın

yaradılmasını reallaşdırdılar. Bu zaman “Müttəfiq respublikanın SSRİ-dən çıxması ilə əlaqədar məsələlərin həlli qaydası haqqında” 3 aprel 1990-cı il tarixli SSRİ Qanunu xüsusi olaraq vurğulanır. Onlar iddia edirlər ki, SSRİ tərkibindən çıxmaq proseduru həyata keçirilərkən muxtar qurumlar İttifaqda və müttəfiq respublikada qalmaq məsələsini müstəqil həll etmək, habelə öz dövlət-hüquqi statusu məsələsini qaldırmaq hüququ əldə edirdi. Ermənilərin “arqument”lərinin əksinə olan digər mühüm hüquqi arqument bundan ibarətdir ki, DQ-nin Azərbaycan ərazisi olması SSRİ Konstitusiyası ilə də təsbit olunmuşdur. Belə ki, bu Konstitusiyanın 87-ci maddəsinə görə, keçmiş sovet məkanında mövcud olan 8 muxtar vilayətdən biri – DQ Muxtar Vilayəti Azərbaycan SSR-nin tərkib hissəsi kimi göstərilirdi. [10,13]

Beynəlxalq hüquqşünas alim, prof. B.M.Kli-menkonun qeyd etdiyi kimi, müstəmləkə imperiyaları dağılıqdan sonra özünütəyinetmə məsələsi əsasən yeni müstəqil milli dövlətlər yaratmaq mənasında həll edilib. [14,48] Ermənilər isə SSRİ-nin dağılmasından sonra artıq Ermənistan Respublikasının təmsalında öz dövlətini yaratmış və onların ikinci erməni dövləti yaratmaq hüququ yoxdur.

SSRİ Konstitusiyasına əsasən, DQ Azərbaycan SSR tərkibində muxtar vilayət olub. DQMV-nin hüquqi vəziyyəti SSRİ və Azərbaycan SSR Konstitusiyalarına müvafiq olaraq 16 iyun 1981-ci il tarixində Azərbaycan SSR Ali Soveti tərəfindən qəbul edilmiş “Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti haqqında” Qanunla müəyyən edilirdi. [12, 38-39]

1989-cu il iyulun 29-da Ermənistan ərazisində Azərbaycandan gedən qatarlara olan hücumlar nəticəsində iki ölkə arasında dəmir yolu əlaqəsi kəsilmiş və məqsədyönlü şəkildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının təcridinə başlanılmışdır. Bu hərəkətlərin məntiqi davamı olaraq, 1989-cu il dekabr ayının 1-də Ermənistan SSR-nin Ali Soveti qanunsuz olaraq ““Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti”nin Ermənistan SSR-yə birləşdirilməsi haqqında” qərar qəbul etmiş, 1991-ci il sentyabr ayının 2-də isə separatçılar qondarma “Dağlıq Qarabağ Respublikası”nı bəyan etmişlər. Ermə-

nistan belə bir qərarı qəbul etməklə dövlət siyasətinin nəticəsi olaraq ölkəmizə qarşı təcavüz aktının törədilməsi üçün zəmin yaratmış oldu. Professor M. Qasımlı haqlı olaraq qeyd edir ki, bu qeyri-legitim qurum SSRİ-nin bütün qanunlarına zidd olmuş və ilk növbədə Ermənistanın boynundan son illərdə bütün cinayətlərə görə məsuliyyət yükünü götürmək məqsədi daşmışdır. [15,198]

Ulu öndər Heydər Əliyev 1993-cü il iyulun 26-da BMT Təhlükəsizlik Şurasının sədrinə yazılı müraciət ünvanladı. Bu müraciətdən sonra 1993-cü il iyulun 29-da BMT Təhlükəsizlik Şurasının 853 sayılı qətnaməsi qəbul olundu. Bu qətnamə işğalın qarşısının alınması, erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş Azərbaycan ərazilərindən dərhal və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edən çox ciddi bir sənəd idi. Lakin bütün qətnamələr heç vaxt BMT tərəfindən icra olunmadı. Bu sənədlər sonda yenə də Heydər Əliyev kursunun layiqli davamçısı olan cənab İlham Əliyev tərəfindən beynəlxalq hüquqa uyğun güc tətbiqi ilə icra olundu.

Ulu öndər Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri erməni təcavüzünün qarşısının alınması olmuşdur. Məhz Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə 1993-cü il noyabrın ortalarında Ermənistan silahlı qüvvələrinin Beyləqan istiqamətində hücumu dayandırılmış, Azərbaycan Ordusunun uğurlu əməliyyatları nəticəsində 1994-cü il yanvarın 5-də strateji əhəmiyyətli Horadiz qəsəbəsi və Füzuli rayonunun 22 yaşayış məntəqəsi düşməndən azad edilmişdir. Müharibədə dönüş yaranması həm Ermənistanı, həm də onun havadarlarını ciddi təşvişə saldı. Azərbaycan 1994-cü il mayın 8-də Bişkek protokolunu, mayın 12-də cəbhə bölgəsində atəşkəs haqqında sazişi imzaladı, münafişənin həlli yeni mərhələyə qədəm qoydu.

Ulu öndər Heydər Əliyev ermənilərin 1992-ci il fevralın 25-26-da törətdiyi Xocalı soyqırımı ilə kəskin mübarizənin əsasını qoymuşdur. Ulu öndər ermənilərin bu beynəlxalq cinayətinin və erməni vandalizminin digər qanlı əməllərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasını mühüm vəzifə kimi qarşıya qoydu. Məhz Xocalı soyqırımına hüquqi-siyasi qiyməti ilk dəfə ümummilli lider Heydər Əliyev vermiş, onun təşəbbüsü ilə 1994-

cü il fevralın 24-də Milli Məclis “Xocalı Soyqırımı Günü haqqında” qərar qəbul etmiş, 1994-cü il martın 1-də Xocalı soyqırımı ilə bağlı xüsusi Fərman imzalanmışdır. Erməni cinayətlərinin beynəlxalq aləmə çatdırılması missiyası bu gün ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən birini təşkil edir. Bu işin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsində Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın müstəsna xidmətləri danılmazdır. "Xocalıya ədalət!" kampaniyasının nəticəsində bu gün dünyanın 17 ölkəsi, ABŞ-in 24 ştatı və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Xocalı soyqırımını tanıyan müvafiq beynəlxalq sənədlər qəbul etmişlər.

Dahi lider Heydər Əliyevin digər xidmətlərindən biri də ATƏT-in 1996-cı il Lissabon Sammitinin qərarlarına nail olmasında idi. Problemlə əlaqədar beynəlxalq hüquq baxımından ATƏT-in 1996-cı il Lissabon Sammitinin qərarları əsaslı sənədlər hesab edilir. Lissabon Sammiti problemin konkret prinsiplər əsasında həllini nəzərdə tutan və Ermənistan istisna olmaqla, ATƏT-in 53 üzv dövləti tərəfindən dəstəklənən variantlar ortaya qoymuşdur: Azərbaycan və Ermənistan respublikalarının ərazi bütövlüyü; Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa özünümüəyyənətməyə əsaslanan ən yüksək hüquqi statusun verilməsi; Dağlıq Qarabağın bütün əhalisinin təhlükəsizliyinin təminatı. Dr. H. Məmmədova qeyd edir ki, 1992-ci ildən Lissabon zirvə toplantısındanək bu şərtləri özündə əks etdirən ATƏT-in heç bir sənədi mövcud olmamışdır. “İlk dəfə olaraq məhz bu toplantıda Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü çərçivəsində DQ-a hər hansı bir muxtariyyətin verilməsi, habelə orada həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinə təminat məsələsini nəzərdə tutan Lissabon bəyannaməsi qəbul edilmişdir”. [8, 163] Ümummilli liderin rəhbərliyi altında münafişənin həllinə dair 1999-cu ildən “Praqa Prosesi” adlanan həll modeli fəaliyyətə başlamış və bu modelə uyğun olaraq prezidentlər, onların xüsusi nümayəndələri və xarici işlər nazirləri səviyyəsində birbaşa danışıqlar nəzərdə tutan diplomatik vasitə işə salınmışdır. Siyasi elmlər doktoru E.Əhmədov qeyd edir

ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizam salınması istiqamətində beynəlxalq təşkilatların səyləri ilə yanaşı, 1999-cu ilin aprelindən başlayaraq yeni formada addımlar atılır. Bu, Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birbaşa dialoqunun aparılmasıdır. [7, 105.]

Ulu öndər Heydər Əliyev Ermənistanın hərbi təcavüzünə qarşı mübarizədə İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına (İƏT) (2010-cu ilədək İslam Konfransı Təşkilatı olmuşdur) xüsusi önəm vermişdir. Bu qurum 1993-cü ilin aprelin 25-29-da Azərbaycan ərazilərinə təcavüzü pisləyən qətnamə qəbul etmişdir. Beynəlxalq hüquqi baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu sənədlə ilk dəfə Ermənistan dövlət olaraq “təcavüzkar” elan olunmuş, bununla da İƏT “Azərbaycan Respublikasına qarşı Ermənistanın təcavüzü” faktını ilk təsdiq edən regional təşkilat kimi tarixə düşmüşdür. Qətnamənin 5-ci bəndində İƏT Azərbaycanın “özünümüdafiə” hüququnun olduğunu təsdiq edir və bu istiqamətli bütün cəhdləri dəstəklədiyini bildirir. Digər tərəfdən, bu sənədin 8-ci bəndi BMT Baş katibindən və Təhlükəsizlik Şurasının prezidentindən TŞ-də Ermənistanın təcavüzünü pisləyən və Azərbaycanın işğal edilmiş bütün torpaqlarından erməni qüvvələrinin çıxarılmasını tələb edən qətnamə qəbul olunması üçün bütün səlahiyyətlərdən istifadə etməyi xahiş edir. [6, 132]

Kasablankada 1994-cü il İƏT ölkələrinin Dövlət başçılarının VII Zirvə Konfransında qəbul edilmiş qətnamədə də Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü “kəskin şəkildə pislənmiş”, təcavüz nəticəsində hərbi münaqişənin kəskinləşməsi və Azərbaycan ərazisinin 20%-dən çoxunun işğalından dərin narahatlıq ifadə olunmuşdur. [11,39-41] Bu qurumun 1997-ci il Tehran Zirvə konfransında qəbul etdiyi daha bir “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında qətnamə”də qeyd edilmişdir ki, İƏT-nin üzvü olan dövlətlər Ermənistana silah və hərbi sursat verməkdən qəti imtina etməli, onların ərazisindən bu cür yüklərin tranziti üçün istifadə olunmasına yol verməməlidirlər. Sənəddə həmçinin, BMT Təhlükəsizlik Şurasına Ermənistanın təcavüzü ilə bağlı qəbul etdiyi qətnamələrin yerinə yetirilməsi üçün daha təsirli addımların atması tövsiyə olu-

nurdu.[6, 82] Ermənistanın təcavüz cinayətinin beynəlxalq hüquq müstəvisində tanınması üçün sonrakı hüquqi prosedurların həyata keçirilməsi baxımından İƏT-in atdığı bu addımlar mühüm əhəmiyyətli məsələ hesab olunmalıdır.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Qarabağa dair siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini də Avropa İttifaqı ilə münasibətlər təşkil etmişdir. Özünün genişlənmə və inteqrasiya siyasətini həyata keçirən Aİ Cənubi Qafqazdakı münaqişələrə, o cümlədən Dağlıq Qarabağ probleminə daha çox nüfuz etmək kursunu hər zaman əsas götürmüşdür. Bu həm beynəlxalq hüquq, həm də geosiyasi baxımdan müsbət nəticələrlə xarakterizə olunur. Tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru S.Seyidova qeyd edir ki, ABŞ və Qərb dövlətləri münaqişəni tezliklə həll etmək, Ermənistanı rus təsirindən azad etmək və bütünlükdə Cənubi Qafqaz regionunu NATO və Avropa İttifaqının təsir dairəsinə salaraq müxtəlif layihələrdə bu regionun iştirakını istəyirlər.[9, 169] Suverenlik, özünü təyin etmə hüququ, ərazi bütövlüyü, sərhədlərin toxunulmazlığı kimi transmilli problemlər XXI əsrdə özünün daha səmərəli həllini fəvqəlmillə idarəetmə sistemləri çərçivəsində tapa bilər. Aİ 2002-ci ilin iyulun 12-də Aİ-Azərbaycan Əməkdaşlıq Komitəsinin iclasında Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bir daha tanımış və DQ münaqişəsinin həll olunması prosesində Azərbaycanın çıxış etdiyi bəzi mövqelərini də dəstəkləmişdir. [5, 110]

Məqalənin yekunu olaraq, belə nəticəyə gələ bilərik ki, ulu öndər Heydər Əliyevin kəlamı ilə desək, “Ədalət iki halda pozulur, cinayət baş verib, cəza verilməyəndə və cinayət olmayan halda cəza verildikdə”. Hesab edirik ki, 44 günlük müharibə ermənilərin bu illər ərzində törətdiyi bütün beynəlxalq cinayətləri üçün ən layiqli və ən ədalətli cəza hesab oluna bilər. Lakin, bundan əlavə ermənilərin hərbi təcavüzü və digər cinayətlərinin növbəti ədalətli beynəlxalq hüquqi nəticəsinə nail olmaq üçün bu cinayətlər beynəlxalq məhkəmələr müstəvisində araşdırılmalıdır. Bu beynəlxalq cinayətlər üzrə ədalətli beynəlxalq məhkəmə mexanizmləri tətbiq olunmalı, bu əməllərə görə ədalətli hüquqi formada məsuliyyət labüd olmalıdır. Beynəlxalq hüquqa müvafiq olaraq 27 sent-

yabr 2020-ci ildə Azərbaycan öz doğma torpaqlarını Ermənistanın hərbi təcavüzündən azad etmək və bu ölkəni sülhə məcbur etmək məqsədilə özünümdafiə xarakterli əks-hücum əməliyyatları keçirdi. Bu proses Azərbaycanın qalibiyyəti ilə nəticələnməklə 10 noyabr 2020-ci il tarixində üçtərəfli bəyanat (Azərbaycan, Rusiya və Ermənistan) imzalandı. Tam əminliklə demək olar ki, həm Ermənistana qarşı həyata keçirilən əks-hü-

cum əməliyyatları, həm də üçtərəfli bəyanatın nəticəsi olaraq müharibənin qələbə sonluğu ilə tamamlanması məhz Heydər Əliyev siyasi irsinin ən böyük təntənəsi, onun uzun illər ərzində həyata keçirdiyi siyasi kursun qələbəsi və ən əsası Heydər Əliyev məktəbinin yetirməsi olan İlham Əliyevin intellekti, cəsarəti və siyasətinin möhtəşəmliyinin təcəssümü idi.

İstifadə edilmiş mənbələr:

- 1) Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Bakı şəhəri, 27 dekabr 2011-ci il. <http://www.president.az>
- 2) Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və Çexiya Prezidenti Vatslav Klausun görüşü, AzərTAc, 06 May, 2009.
- 3) Heydər Əliyev. Müstəqillik yollarında. IV kitab. "Azərbaycan nəşriyyatı. Bakı. 1997.
- 4) Heydər Əliyev və Şərq. 6 cildə. Birinci kitab. Tərtibçilər: Q.Allahverdiyev və V.Sultanzadə. red. M. Qurbanlı. Bakı, Çarşıoğlu, 2002. 375 s.
- 5) Diplomatiya aləmi. Azərbaycan Respublikası xarici işlər nazirliyinin jurnalı № 8, 2004, 156 s.
- 6) Əhmədov E. İ. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və beynəlxalq təşkilatlar. "Tuna". Bakı, 1998. 137 s.
- 7) Əhmədov E. İ. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü. Bakı-2016. 3 cildə. I cild. 912 s.
- 8) Məmmədova H. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında ATƏT-in vasitəçilik missiyası. Dirçəliş XXI əsr. 135-136/2009, 163 s.
- 9) Seyidova S. Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsində ATƏT-in Minsk Qrupunun rolu. Dirçəliş XXI əsr. 158-159/2011, s 169
- 10) NATO'nun dönüşümü. Brussels. NATO-2004. 44 s.
- 11) Заявление и сообщения МИД Азербайджанской Республики (сентябрь 1993 г. – декабрь 1996 г.). Баку 1997, 64 с.
- 12) Конституция СССР./Глава 11 «Автономная область и Автономный округ». Статья 87. М., 1977 год. 76 с.
- 13) Мамедов Р. Самоопределение по-армянски, или о том как армянские сепаратисты из Нагорного Карабаха в очередной раз грубо игнорирует международное право. Мнение (Баку) 1997, № 1, с. 9-12.
- 14) Международное право. Учебник. Ответственный редактор Ю.М.Колосов, Э.С.Кривчикова. М., Международные отношения, 2005. 720 с.
- 15) От Майендорфа до Астаны: принципиальные аспекты Армяно-Азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта. Под ред. Г.М.Алексеева (доктор исторических наук, профессор МГУ им. М.В.Ломоносова)- М.: 2010 – 552 с.
- 16) Marjorie Cohn, Aggressive War: Supreme International Crime, <http://www.democraticunderground.com>

Sayyad Majidov**Heydar Aliyev and issues of combating international crime
(in the context of international crimes of Armenia)**

The article examines the political legacy of Heydar Aliyev in the fight against international crimes and military aggression of Armenia. In 2020, thanks to the leadership of Ilham Aliyev, the follower of Heydar Aliyev's political course, the President of the Republic of Azerbaijan, the victorious Supreme Commander-in-Chief, and the unparalleled bravery of the heroic Azerbaijani people, our country won the 44-day Patriotic War by using the right of self-defense, conducting counter-offensive operations, and freed our territories from occupation. This great victory of Azerbaijan in the fight against the military aggression of Armenia was directly the biggest celebration of Heydar Aliyev's political legacy.

Саяд Меджидов**Гейдар Алиев и вопросы борьбы с международной преступностью
(в контексте международных преступлений Армении)**

В статье исследуется политическое наследие Гейдара Алиева в борьбе с международными преступлениями и военной агрессией Армении. В 2020 году благодаря руководству Ильхама Алиева, продолжателя политического курса Гейдара Алиева, Президента Азербайджанской Республики, победившего Верховного Главнокомандующего, и беспримерной храбрости героического азербайджанского народа наша страна завоевала 44-дневная Отечественная война, используя право самообороны, проводя контрнаступательные операции, освободила наши территории от оккупации. Эта великая победа Азербайджана в борьбе против военной агрессии Армении стала самым большим торжеством политического наследия Гейдара Алиева.